

نقش کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی

درگسترش و فراهم نمودن ایجاد انگیزه و شرایط مطالعه و یادگیری برای خلاقیت و رشد فکری در دانش آموزان *

دکتر حسین متقی فر**

چکیده

امروزه نقش کتابخانه‌های مدارس گسترش مفهوم آموزش و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای مطالعه و پژوهش است و از آنجا که ذهن فعال دانش‌آموز سؤال‌هایی مطرح می‌کند که کتاب‌های درسی قادر به پاسخ‌گویی نیستند لذا نیاز به یک کتابخانه‌ی آموزشگاهی غنی یک ضرورت اساسی تلقی می‌شود. نویسنده معتقد است برای این‌که کتابخانه‌های مدارس بتوانند در موقعیتی قرار گیرند که از توسعه‌ی ابداعات و رشد فردی دانش‌آموزان حمایت کنند، داشتن مهارت و شایستگی‌های اساسی از صفات و ویژگی‌های بارز کتابداران می‌باشد. مقاله بر نقش فعالیت مشترک کتابداران آموزشگاهی و معلمان جهت ثمر بخش‌تر کردن شرایط تأکید دارد و گستره‌ای از مهارت‌ها و قابلیت‌های مرتبط با مدیریت، تبلیغ و ارزیابی را بر می‌شمرد. هم‌چنین شیوه‌هایی را که کتابداران بتوانند به‌نحو مؤثر با معلمان فعالیت کنند، معرفی می‌نماید. در پایان نگارنده نتیجه‌گیری می‌کند که بدون چنین مبنایی، یادگیری مؤثر و مداوم در کتابخانه‌ی مدرسه، از نظر عمق و گستره محدود خواهد بود.

مقدمه

کتابخانه‌ی آموزشگاهی در کلیه‌ی دوره‌ها اعم از ابتدایی، راهنمایی و متوسطه عنصری اصلی از فرایند آموزش است. کتابخانه آموزشگاهی انعکاس مستقیمی از برنامه‌های آموزشی و بازتاب غیر مستقیمی از تحولات اجتماعی است. بر این اساس نوع نگرش کتابخانه آموزشگاهی بر آیندی از تلقی کتابداران از این گونه کتابخانه‌ها، رویکرد معلمان و مدیران مدارس نسبت به کتابخانه مدرسه و نیازها و انتظارات دانش‌آموزان به‌عنوان کاربران نهایی خواهد بود.

کتابداران در مدارس راهنمایی و متوسطه گستره‌ای از مهارت‌ها و شایستگی‌ها را به‌کار می‌گیرند تا بتوانند کتابخانه مدرسه را در موقعیتی قرار دهند که توان پشتیبانی از اکتشاف و رشد فردی دانش‌آموزان را داشته باشند. انجمن کتابداران انگلستان، سازمان مسؤول حرفه‌ای کتابداران، کتابدار رسمی را شخصی معرفی می‌کند که از نظر علمی و تجربی واجد صلاحیت کار کتابداری باشد. علاوه بر آن، انجمن کتابداران مقرر می‌دارد کتابداران رسمی که در مدارس کار می‌کنند باید در موضوع‌های مربوط به اطلاعات و

اداره‌ی اطلاعات، منابع آموزشی و روند آموزشی دارای تخصص باشند و پاسخ‌گویی به‌نیازهای دانش‌آموزان باید یک ضرورت اساسی تلقی شود. در این زمینه می‌توان استراتژی‌های ذیل را به‌کار گرفت.

الف) مهارت و توانایی‌های ادبی: یعنی بهبود انواع مهارت‌های خواندن و نوشتن که در نتیجه‌ی آن دانش‌آموز خواهد توانست با خواندنی‌ها و متون ارتباط برقرار کند.

ب) مهارت در کاوش و پژوهش: یعنی توان انجام پژوهش در کتابخانه و جستجوی انواع منابع اطلاعاتی.

ج) مهارت‌های اطلاع‌یابی: به‌معنای توانایی در به‌کار بردن اطلاعات و پردازش و ارائه‌ی آن.

این مقاله بر نقش همکاری کتابدار آموزشگاهی و معلمان تأکید دارد به‌نحوی که بتوان محیط را برای امر یادگیری ثمربخش‌تر نمود.

راهکارها:

کتابداران آموزشگاهی باید راه‌کارهایی را به‌کار گیرند تا رابطه‌ی مؤثر و فعال در برقراری ارتباط بین مؤسسه‌ی آموزشی، معلمان و دانش‌آموزان مؤسسه باشند. کتابدار به‌همراه معلم، در تحقیق، یادگیری، مهارت‌های آموزشی، طراحی و تجدید نظر در دوره‌های آموزشی همکاری و مساعدت می‌کند.

به‌عبارت دیگر در این راستا یادگیری به‌صورت مشارکتی تحقق می‌پذیرد. یادگیری مشارکتی یک روش یادگیری غنی و سودمند است؛ زیرا برنامه‌ریزی می‌کند که چگونه دانش تولید و خلق شود و چگونه رشد و نمو پیدا کند.

نقش مدیریتی:

کتابداران آموزشگاهی باید در حیطه‌ی مسؤولیت خود - این پژوهش با استفاده از اعتبارات مالی سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان انجام گرفته است. - عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان **

نقش‌های معمول‌مدیریتی را به‌کاربرندوار ائه‌کننده‌ی خدمات آموزشی متمرکز باشند و در مدیریت منابع ایفای نقش نمایند.

نگارنده معتقد است که برای ایجاد توان ابداع و رشد فردی در کتابخانه مدرسه، کتابدار باید نسبت به‌موارد اساسنامه‌ی مدرسه و اهداف و مقاصد آن و اداره، مدیریت در مدرسه، هوشیار، حساس و تأثیرگذار باشد.

کتابدار باید در درک آن‌چه مدرسه می‌خواهد دریافت کند، مهارت پیدا کند. تعیین خط مشی و تهیه‌ی طرح توسعه‌ی کتابخانه می‌تواند در جهت حمایت و تحقق این هدف که همانا رشد فردی و خلاقیت‌های دانش‌آموزان می‌باشد به‌شکلی نمود عینی یابد.

مدیریت منابع:

مهارت‌های مدیریتی کتابدار بر نیاز به‌مدیریت کارای منابع از جمله بودجه‌بندی، فراهم نمودن شرایط خاص و مشخص، جهت پیشبرد رشد فردی تا مرحله‌ی تعیین شده، تأکید دارد.

بدون وجود گستره‌ای از «منابع مناسب» ابداع فردی صورت نمی‌گیرد. منظور نگارنده از منابع مناسب، منابعی است که با همکاری مشترک کتابدار و معلم مربوط تشخیص داده می‌شود. معمولاً معلم ممکن است در متون خاصی که رابطه‌ی نزدیک با موضوع دارد، دارای تجربه باشد و کتابدار نیز از دیدگاهی کلی‌تر، بیش‌تر در منابع پیرامون موضوع دارای تجربه و مهارت می‌باشد. در هر حال این امر ممکن است همیشه درست نباشد. مسأله‌ی مهم آن است که کتابداران و معلمان با یکدیگر ارتباط و تشریک مساعی داشته باشند. سیاست (مدون) کتابخانه‌ی مدرسه می‌تواند مرزهایی را تعریف کند که کتابخانه با حرکت در آن چهارچوب از اتلاف منابع مالی برای موارد نه چندان ضروری جلوگیری نماید، اما این امر مانع از تهیه‌ی منابع نامناسب نخواهد بود، آن‌چه را که می‌توان مجموعه‌سازی غیر منتظره نامید.

تبلیغ:

کتابخانه باید مراجعان را به‌استفاده از منابع کتابخانه، لذت بردن از آن و دستیابی به‌ابداعات در طول زمان، تشویق و ترغیب کند. محیط کتابخانه می‌توان به‌عنوان مأمن، بانک منابع، نمایشگاه و فضای نمایشی برای مراجعان خود باشد.

در داخل کتابخانه، کتابدار لازم است مسائل را از دید یک طراح داخلی و هم‌چنین مدیر یک فروشگاه ببیند. فضای کلی باید

مناسب بوده و «کالاهای خاص» به‌طرز قابل توجهی به‌نمایش گذاشته و تبلیغ شوند.

ارزشیابی:

ارزشیابی را می‌توان به‌دو بخش کمی و کیفی تقسیم نمود. اگر چه سابقه‌ی این امر حاکی از آن است که در غالب موارد، ارزشیابی کیفی بیش‌تر می‌تواند روشنگر و مفید باشد، با این وجود کتابداران باید آمیخته‌ای از هر دو نوع ارزشیابی را اعمال نمایند. در بعضی از مدارس، کتابدار می‌بایست به‌هنگام سنجش کارایی میزان آمادگی کتابخانه و استفاده از آن در نقش گواه، قاضی هیأت منصفه عمل نماید و در مورد بازخورد باید تنها به‌بازرسی‌های متناوب از بیرون از مؤسسه تکیه کند.

در شرایط پیشرفته، تهیه‌ی بازخورد از کادر آموزشی در مورد عملکرد کتابخانه ضروری است و یکی از جنبه‌های ارتباط مؤثر بشمار می‌آید که کتابدار باید روی آن زمان و نیروی کافی صرف کند.

نتیجه‌گیری:

بدون وجود این مبانی، یادگیری مؤثر و مداوم در کتابخانه‌ی آموزشی‌گاهی از نظر عمق و گستره محدود و فاقد نقشی ارزشمند و قابل ملاحظه خواهد بود. بدین جهت اختصاص نیرو و زمان به‌این جنبه‌های اساسی به‌منظور توسعه‌ی کتابخانه دارای اهمیت است. کتابدار کتابخانه آموزشی‌گاهی به‌خاطر دارا بودن مجموعه‌ای از مهارت‌ها و صلاحیت‌های مناسب مورد اشاره در این مقاله در هر حال بهترین راهنما برای تعیین چگونگی انجام کار است.

منابع:

Kinney, M. Managing school library resources in schools. Library Association Publishing, 1994. London:
Mackdonald, M.M. Towards excellence: case studies good of school libraries. London. Library Association publishing, 1989.
Tilke, A. Managing change in school libraries New library word 96(1121)1999,15-23.

کتابخانه‌های آموزشی‌گاهی ایران: بررسی کتابخانه‌های مدارس و وضعیت نگرش دانش‌آموزان به‌کتاب و کتابخانه با تأکید بر دبیرستانها/ فریبرز خسروی. تهران؛ صالحین، ۱۳۷۳، ص ۱۲۷
دو گفتار: کتابخانه آموزشی‌گاهی و نقش آن در ایجاد عادت و مطالعه/ توران خمارلو (میرهادی)، (بی‌جا): (بی‌نا)، ۱۳۵۷، ص ۹۰
راههای تشویق به‌مطالعه/ استیونگر، رالف مسی. ترجمه پروانه سپرده: تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی، ۱۳۷۰: ص ۲۰۸